

Skizo

Dóra monológja

Az eredeti interjút Hoyer Mária készítette, monológgá Hadas Miklós szerkesztette

Engem általában szeretnek az emberek. Lehet, hogy egy kicsit sajnálnak is, ezt nem tudom, de engem a gyerekeim apján kívül gyakorlatilag mindenki szeretett. Hogy mikor és hogyan születtem, arról több variáció is van. A születési anyakönyvi kivonatomban csak ezerkilencszázötvennégyben mint másolatot adta ki a hetedik kerületi tanács. A legkézenfekvőbb, amit a szeretetkórházban mondott el nekem egyszer egy bizonyos Schatz Aranka néni. Eszerint valamikor negyvennégy karácsonya körül szülehettem védett házban, aztán bevittek a gettóba, bepólyáztak, bepelenkáztak, és letettek a köré. Nem tudom, mi igaz ebből, ezt nekem a kórházban mesélték el. Édesanyám egész életében beteg volt, a haláláig ápoltam, nagyon súlyos beteg volt. Skizofrénia volt a diagnózisa neki is.

A másik variáció az, hogy elég messze születtem, mert a karonom gyerekkorom óta volt egy nagy „a” betű meg egy nyolcas. Erről nem tudok többet mondani, csak azt, hogy érettségi után kiszedtettem a tetoválást. A kabalaszámom a nyolcas, és az életem fordulópontjain mindig a nyolcas bukkan elő, amikor meg beteg leszek, akkor pedig különösen. Én azt hiszem, hogy a nagy „a” betű azt jelenti, hogy Auschwitzban születtem. Nem tudom, jobbnak tartom ezt a vonalat nem feszegetni. A másik vonal valószínűbb. Élek, vagyok, megvagyok, nagyon sokat vagyok beteg, nagyon sokféle betegséggel küszködök, de nem adom fel az életet. Szeretnék egyszer már boldog lenni. A családnévem egy nagyon gazdag, német zsidó család neve. Elképzelhető, hogy az anyanyelvem német. Nem tudom. Elég az hozzá, hogy amikor betegnek érzem magam, nehezen beszélek magyarul, és van, amikor egyszer csak németül írok. Nem tudom, hogy van ez. De az biztos, hogy gyerekkoromban a nagymamámmal mindig csak németül beszéltünk.

Ha az a variáció igaz, hogy a gettóban töltöttem a csecsemőkoromat, akkor ott az asszonyok adták össze a pelenkát, egy kis enivalót, nem volt semmi, édesanyám feketekávékat kapott, hogy tudjon nekem egy kis tejet adni, de teje nem volt, engem mesterségesen tápláltak, az asszonyok adták össze a cukrot. Én találtam egy papírt, amit az első férjem sajnos szintén bedobott a tűzbe, pedig nagyon fontos dokumentum lehetne. „Adjatok a kicsi Dórának valamit enni, mert éhen hal” – ez állt rajta.

Édesanyámnak a mellén volt egy piros folt. Én megkérdeztem, hogy az micsoda. És elmesélte, nem, nem édesanyám mesélte el, ő nem mesélt el semmit, Schatz Aranka néni mesélte el a szeretetkórházban, hogy beteretelték őket egy pincébe, és kívülről rájuk lakatolták az ajtót. A pincében csak gyerekes anyák voltak, és akkor valaki elindította a vizet. Az meg mind magasabbra emelkedett. Január vagy február lehetett, amikor még csak pár hetes csecsemő voltam, jéghideg volt a víz. Az Aranka néni mutatta is a kezével, hogy mekkora lehettem. Azt is mondta, hogy az ő Tomi nevű fiával később egy babakocsiba tettek engem. Most, amelyik szülő a csecsemőjét a melléhez emelte, amikor a víz elérkezett odáig, annak

a gyereke megfulladt. Ők ketten, az édesanyám meg a Schatz Aranka néni a fejükre tették a két csecsemőt, engem meg a kis Tomikát, és akkor valaki, talán a Wallenberg vagy esetleg egy másik jötevő elzárta a vízcsapot, így maradtunk mi életben. Majdnem mindenki más megfulladt. Így mesélték.

Édesanyámról annyit tudok, hogy a diagnózisa skizofrénia volt, de még nincs bizonyítva. Láttam szerelmes leveleket, amiket az édesapámnak írt még lány korában. Nagyon gazdag nő volt – ha ő volt egyáltalán az édesanyám. Az egyik variáció, hogy házasságuk édesapámmal érdekházasság volt, édesapámnak kellett édesanyám vagyona, és aki őt nem szerette, az édesapám mamája volt. A másik variáció szerint nagyon szerették egymást, és édesanyám szülei hiába néztek ki más partit az egyetlen lányuknak, ők ragaszkodtak egymáshoz. Édesanyám gyönyörű szép asszony volt, aki annak idején egy szépreményű, gazdag úrikisasszonynak számított, aki gyönyörűen zongorázott, szépen énekelt, és állandóan férfiak legyeskedtek körülötte.

Én sajnos nem rá ütök, mert én nem vagyok se szép, se csinos, az én testalkatom a nagymamámé. Édesanyámat a haláláig ápoltam, a nagymama ezerkilencszázötvenötben halt meg, azt tudom. Úgynevezett szemita testtípus vagyok, alacsony, kövér, és ha megöregszem, állítólag gonosz is leszek. Ez nem biztos, de az igen, hogy a nagymama velem szemben és az édesanyámmal is nagyon gonosz volt. Nem engedte, hogy férjhez menjen, nem engedte, hogy kapcsolatot teremtsen, pedig nagyon fiatal volt és nagyon szép. Délelőttönként kimentünk a Lehel piacra, a nagymama vitt magával egy üveget, törött tojásokat tettünk bele, abból tésztát gyúrt – így csinált egy kis pénzt. Édesanyám pedig, aki zenetanárnő volt szerencsétlen, próbált mosni és varni, hogy eltartson minket. Arra tisztán emlékszem, hogy hármán maradtunk így együtt, ebben a furcsa felállásban, édesanyám nem kapott munkát, a nagymama próbálta a háztartást ellátni úgy, ahogy tudta. Engem is ő nevelt ötvenötig, amikor rákban meghalt, olyanná, amilyen vagyok.

Abban az időben nagyon nehéz volt munkát kapni. Arra tisztán emlékszem, hogy amikor ötvenháromban megnyílt a Népstadion, akkor elmentünk a Németh Miklóshoz, aki akkor ott a vezető volt, a kalapácsvető, és anyám könyörgött neki, hogy a férjem emlékére kérlek, hogy bármilyen munkát adjál nekem, hogy el tudjam a nagyit meg a Dórikát tartani, akár takarítást is, de nem adott. Utána sikerült neki elhelyezkedni egy nagyvállalatnál, ami a Belvárosban volt, most már persze megszűnt, és ott dolgozott a gazdasági osztályon mint beosztott tisztviselő, haláláig.

Amikor kettesben maradtam édesanyámmal, komoly anyagi problémáink voltak, mert nagyon kevés volt a fizetése. A lakásban akkor még voltak értékek, amelyek, miután ő kórházba került, s a lakás nyitva maradt, majdnem mind eltűntek. Volt egy pótanyám, Zuborné volt a neve, aki a kórházban is rendszeresen meglátogatott, ő zárta le a lakást, de akkor már késő volt, újabb és újabb értékeket loptak el, és nekem el kellett mennem dolgozni azonnali hatállyal, mert nem volt például kifizetve a labbér, elég sok zálogcéduला maradt édesanyám után, aki próbálta a maradék értékeket zálogba vinni, amit nagyon sajnállok, mert így elvesztek a nagyon szép perzsaszőnyegek, egyetlenegy darab van már csak meg, az a mai napig is ott van a falon. Megmaradt egy pár darab serleg, ezüstserleg meg aranyserleg, ami borzalmasan fontos, nem az értéküket nézve, bár talán úgy is, hanem az eszmei értéküket illetőleg. Ezeket édesapám nyerte különböző versenyeken. De sajnos azokból is nagyon sok eltűnt már.

Ha a gyerekkoromra visszaemlékszem, tele volt a lakás. Nagyon gazdag család volt a miénk, de az értékeink mind eltűntek. Például megvolt a teljes Jókai-sorozat, a jubileumi, ami elkótyavetyéldődött. Megvolt Arany János, Kiss József természetesen, tudom, hogy dedikálva volt, csak nem emlékszem, hogy kinek, de dedikálva volt, Vajda Jánosra emlékszem, Jókai-ára, Jósikára, ezek mind az évek folyamán eltűntek. Amikor én elkezdtem dolgozni, akkor az

első dolgom az volt, hogy amit tudtam, kiváltottam a zálogból, és megfogadtam, hogy bármilyen nyomorba kerülök is, ha kenyérré sem lesz pénzem, soha de soha, nem viszek semmit a zálogba, a zálogot el fogom kerülni. Nem is mentem azóta se a zálogház környékére.

Nagyon sok orvos volt a családban. Anyai nagyapám megyei főorvos volt, anyám nagybátyja is doktor volt, s van egy olyan variáció, hogy esetleg a költő Kiss József is valahogy rokon. Egy időben azt hittem, hogy a nagyapám, de aztán kiderült, hogy a nagyapámnak a testvére, de ez sem biztos, most már nem tudom bizonyítani, de gyakran felmerült gyerekkoromban a neve. Nagyon gazdagok voltak, nagypolgári életet éltek, sokat utaztak, Budapest legszebb helyén volt ötszobás lakásuk, ékszerek, gyönyörű képek a falon, volt egy Rippl-Rónai-rajz is közöttük, s emlékszem, a vitrint mindig tátott szájjal bámultam kislánykoromban. Valamennyien Auschwitzban pusztultak.

Édesapám híres sportoló volt, aki az ezerkilencszázharminchatos olimpián talán még az aranyéremre is esélyes lett volna, abban az esetben, ha a zsidókat Hitler nem üldözte volna. Nem tudom, nekem így mesélték. Ő is egy gazdag zsidó családból származott, akik országos hírű élelmiszer-kereskedők voltak, bár ők nem voltak annyira jómódúak, mint az édesanyámék. Édesanyám szülei állítólag ezért nem akarták, hogy összeházasodjanak. Édesapám nagyon jóképű férfi volt, aki hallatlanul népszerű volt a lányok körében. Az ő szülei azt szerették volna, hogy ő vigye tovább a vállalkozást, amit ő meg is próbált, de szívesebben sportolt, mert nagyon nagy tehetség volt. Az ő édesapja még a vészorszak előtt meghalt, mert már öreg volt, így szerencsére már nem élte meg az üldöztetést.

Édesapámat csak úgy láttam, hogy amikor gyerekek voltam, bevitték a filmgyárba, és régi híradókat mutattak, hogy, na látod, ott, az az édesapád. Apámat több ízben behívták munkaszolgálatra, több ízben hazajött; egy biztos, hogy amikor az úgynevezett kiugrási puccs nem sikerült, akkor itthon kellett, hogy járjon, mert valahogy én megfogtam, aztán valahogy megszülettem. Állítólag rá hasonlítok, mert mint említettem, édesanyám gyönyörű szép nő volt, és rá semmiféleképpen sem hasonlítok. Apámról csak azt tudom, hogy elveszett, eltűnt a pokolban, és hiába vártuk haza, nem jött. A temetőben édesanyám rávésette őt a mártírok sírjára. Ott annyi van írva, hogy Ausztriában eltűnt. De az igazság az, hogy amikor arról volt szó, hogy kapjuk ezt a picit kis pénzt, ami ugye végül botrányba fulladt, mert a harmincezer forintért kár volt adatokat gyűjteni, a hitközségben azt igazolták, hogy Sopronkőhida környékén tűnt el. Nem tudom, nem emlékszem, nem éltem még akkor.

Engem minden áldott nap felöltöztettek, s a nagymama kivitt a Nyugati pályaudvarra, és vártuk az érkező vonatokat, hogy hátha visszajön édesapám. Nem jött vissza. A nagyanyám mindig csak azt hajtogatta, hogy nem hiszi el, hogy az egyetlenegy fia, aki világra szóló sportoló volt, annak az örületnek lett volna az áldozata. Haláláig hazavárta. Eleinte minden nap mentünk; később, amikor a nagymama megbetegedett, akkor már csak hetente egyszer-kétszer mentünk ki a pályaudvarra. Édesapámnak az emléke egészen mostanáig elkísér, még ma is szoktam vele álmodni, el szoktam képzelni, hogy milyen lehetett, és gyakorlatilag minden férfiban, akivel kapcsolatom volt, mindenkiben őt keresem.

A betegségek egész életemben elkísértek. Ahogy kielemezték, felhívták a figyelmemet arra is, hogy mindig inkább télen vagyok beteg. Tudom már, mire kell vigyáznom, hogy ezektől az emlékektől megszabaduljak. Tudom, hogy a lelki trauma okozhat testi fájdalmakat is, illetve oda csaphat át. Például a nőknél epebetegségbe, amit tavaly szüntettek meg nálam. Meg ahogy érkezik a születésem időpontja, előfordul, hogy zavartabb vagyok. Nem is tagadom, felmerült, hogy örököltem édesanyám betegségét, hogy én is skizofrén vagyok. Nem tudom megmondani. Ahogy jönnek a telek, vagy megérkezik a hideg, akkor elkezdem magam nagyon rosszul érezni, nagyon nehezen viselem a hideget és beteg leszek, de tudok betegen is dolgozni, írni, koncentrálni. Egyébként azért nem hiszem, hogy skizofrén lennék, mert két gyerekem van, és most már két unokám is, mindenki teljesen ép, egészséges. Aki

ebben a családban skizofrén lehet, az nem más, mint az én első férjem, aki ütött-vert minket, és a munkahelyén sem tudott úgy helytállni, ahogy én helytálltam. Ezt konkrétan tudom, hogy sok probléma volt a munkájával, pedig bizalmi állásban dolgozott ő is. Én nem tudom, hogy a skizofréniának mik a tünetei, de elképzelhető, hogy ő kimerítette, mert a körzeti orvosunk is azt mondta, hogy nem nekem kéne idegorvoshoz járni, hanem a férjemnek.

Tizenhárom és fél éves voltam, elsőéves gimnazista, tudniillik előbb mentem iskolába egy évvel, de lehet, hogy előbb születtem. Nem tudom pontosan. Mindenesetre kitűnő eredménnyel végeztem az iskoláimat. A gimnáziumban is megtanultam két nyelvet, rögtön le is tettem oroszból, angolból a nyelvvizsgát. S amint bekerültem a céghez, utána is továbbképzéseken vettem részt. Sajnos nem tudtam egyetemre menni, mert az első gyereket nagyon korán megszülettem, huszonegy éves koromban császárral, a másodikat meg huszonöt éves koromban, szintén császárral. A gyerekeket kellett gondoznom, édesanyámat ápolnom, rendszeresen vállaltam éjszakai munkát is, nappal pedig el voltam foglalva a háztartással. Nagyon nagy hibának tartom, hogy nem végeztem el valamilyen főiskolát, mert akkor a mai napig is esetleg mint óvónő vagy mint tanárnő dolgozhatnék.

Nekem felajánlották, hogy elmehetek a Lomonoszovra tanulni. Akkor, a kommunista rendszerben az nagyon nagy szó volt, mert tudták, hogy jó fejem van, és szerették volna, hogyha történész leszek, mert a történelem és az orosz volt a két kedvenc tantárgyam. De akkor az édesanyám azt mondta, hogy kislányom, nekem rajtad kívül senkim nincs. Nagyon szépen kérlek, ne menj el, ne hagyj itt, mert én nem tudok meglenni egyedül, hanem akkor öngyilkos leszek. Édesanyám valahol kapott egy kiflit, azt mondta, fele a nagyikáé, fele a tiéd, és ő éhes maradt. Ilyen önfeláldozó volt. Az egykori gazdag úrilány, aki zongoratanárnő volt és orvoscsaládban nőtt fel. Akkor én döntési kényszerbe kerültem, és úgy döntöttem, hogy tartozom édesanyámnak, aki nehéz körülmények között felnevelt, és kettétörte azt a bizonyos kiflit, hogy nem mentem el a Lomonoszovra. És itt Budapesten sem mehettem egyetemre, mert nekem pénzt kellett keresnem.

Tisztán emlékszem, a munkahelyem eléggé messze volt, és az első napon megkérdezte a főnököm, hogy van-e pénzem autóbuszra. Mondtam, hogy nincsen. És kaptam, azt hiszem, harminc vagy harmincöt forintot fizetéselőlegként, hogy el tudjak menni a munkahelyemre, amit aztán elsején megadtam a főnökömnek. Fizetésem hétszázhusz forint volt, plusz a nyelvpótlékot is fizették. Éjszakánként fordítottam, nyelveket tanultam, próbáltam minél több nyelvvizsgát összegyűjteni, mert olyan munkahelyen dolgoztam, ahol a nyelvpótlékkal is dotáltak. A cégnél igyekeztem maximálisan helytállni, különböző tanfolyamokat elvégezni és eljutni a legmagasabb csúcsra, ezért voltam már huszonegy éves koromban vezető beosztásban, sőt bizalmi állásban. Harminchat évet dolgoztam egy munkahelyen, egy íróasztalnál. Kiszolgáltam sok főnököt, sok kollégát, és mivel egy jó adag kisebbségi érzés van bennem, igyekeztem mindig többet letenni az asztalra, hogy meg legyenek velem elégedve úgy az iskolában, mint a munkahelyen meg a háztartásban is. Ezerkilencszázhatvankettő június tizenegyedikén érettségiztem, és június tizenötödikén beléptem a munkahelyemre, ahonnan elmentem nyugdíjba. A főnököm, akit úgy tudnék meghatározni, hogy ő volt az igazi tolsztoji kiskirály, aki maga köré gyűjti az udvartartását, rendszeresen küldött minket tanfolyamokra. Egyébként elég hamar vezető beosztásba kerültem, több lánynak voltam a főnöke.

Engem nem szálalkoltak le, hanem én mentem el korkedvezménnyel nyugdíjba. Kértem, hogy amikor betöltöm az ötvenedik évemet, akkor hadd menjek el nyugdíjba, mert ahogy öregedtem, a látó szememmel sem nagyon tudtam olvasni, csak akkor, hogyha levettem a szemüvegemet. Így viszont nagyon komplikált lett a munka, hogy olvasnom kellett a kéziratot, de ahhoz, hogy le is tudjam gépelni a szöveget, le kellett volna venni a szemüveget. Ez olyan problémát okozott nekem, hogy hozzájárult, hogy elmentem nyugdíjba. Két gyereket szültem, mind a kettőt császárral, s a Jóska fiam azt mondta, édesanyám, légy szí-

ves, menj el nyugdíjba, mert a számítógépet nem fogja a szemed bírni. A nyugdíjaztatásomat elősegítette egy lábtrombózis is. Megdagadt a lábam, nem akartam elmenni orvoshoz, és amikor elmentem, mentőt hívtak, és bevittek a Péterffy Sándor utcai kórházba.

Muszáj beszélnem a szembalesetemről is: ezerkilencszázötvennyolc karácsonyán szó-dásüveg robbant a kezemben. Akkor már édesanyám nagyon beteg volt, és én egyik távoli rokontól a másikig jártam, hogy menedéket találjak. Így kerültem a Weisz Ilonka nénihez, aki végül Amerikában halt meg. Nagyon távoli rokonunk volt, ő küldött le a szódavizeshez, és amikor felvittem a szódavizet, akkor – balkezes vagyok egyébként – a bal kezemben robbant, és szétverte a jobb szememet meg a bal csuklómát. Édesanyámnak egyébként ez volt az utolsó csepp a poharában a betegségéhez. Attól kezdve csökkentlító vagyok, és ez a szemprobléma végigkísért az egész életemen keresztül. Radnót Magda műtötte meg a szememet, aki egy nagyon híres szemészprofesszor volt. Tisztán emlékszem, hogy felkiáltottak a műtőben, hogy mentsétek meg a kicsi Dóra életét, mert ezt a csapást az édesanyja már végképp nem tudná elviselni. És akkor a professzorasszony elindult, és összevarrta a szememet. Ez az összevarrt szemem tartaléknak jó, mert ha föltesznek egy erős lencsét, akkor azért valamit látok vele. De lényegében egyszemes látásom van. A munkámat el tudom látni, közlekedni is tudok.

Úgy kerültem be a kórházba, hogy leszaladtam az utcára, és éppen arra jött egy motorbicikli. Szóltam, hogy nagyon fáj a szemem, és akkor a motorbicikli megállt. Akkor, az ötvenes években még ilyen segédülési motorbiciklik voltak. Egy ilyenrel bevittek a szemklinikára, és ott egy doktornő ki akarta venni a szememet, de valahogy odakeveredett egy másik rokon, mert én annak a telefonszámát tudtam fejből, ez egy egészen másik távoli rokon volt, nem a Weisz Ilonka néni, és ő hívta fel a Radnót Magdát. Amikor a professzorasszony előkerült, én már fönn feküdtem a műtőasztalon, már minden elő volt készítve, hogy kivegyék a sérült szememet. Nem, nem, nem, mentsétek meg a Dórának a szemét! Utána borzalmasan hideg volt, esett a hó, az egyes szemklinikán, az Illés utcában a körülmények olyanok voltak, mint egy szegényházban. A női osztályon műtöttek meg, utána arra emlékszem, hogy a Margit nővér fogta az egyik karomat, a másik karomat már nem tudom, hogy ki fogta, az édesanyám nem lehetett, mert ő is kórházban volt. Valaki fogta a másik karomat, átkísértek a Kálvária téren, ott volt a gyerekosztály, ott feküdtem. Mind a két szemem le volt kötve, egy kicsi gyerekágyban feküdtem, nem fértem el benne, egyébként már akkor is kövér voltam, kövéren feküdtem az ágyban, a hátamon kellett feküdni mozdulatlanul hónapokig, amíg kiderült, hogy egyáltalán fogok-e látni valamelyik szememre. Jöttek az osztálytársaim, jött az osztályfőnököm, közben édesanyámat kiengedték a kórházból, ő is bejött, és abban az évben én befejeztem az általános iskolát. Csak matematikából volt hármasmos, mert azt nem tudtam memorizálni, felolvasták nekem, mindennap valaki bejött az osztályból, ennivalót is hoztak nekem, megetettek, és elmesélték, hogy mi történt az iskolában. És amikor április végén visszamentem az iskolába, akkor lettem szemüveges a bal eset után, nem volt szabad írnom, olvasnom, csak memorizálnom lehetett, és mégis le tudtam vizsgázni abban az évben.

A házasságom nem sikerült. Bosszúból kötöttem, hozzámentem édesanyám albérlőjéhez, hogy elfelejtsem a származásomat, hogy elfelejtsem, ami a családommal történt. De borzalmas nagy hibát követtem el, mert utólag most már tudom, hogy a vegyes házasságokat nem szabad megkötni, mert abból csak rossz származhat. Az első férjemmel tizenkilenc évig éltem együtt, aztán a válás után még tíz évig laktunk egy közös lakásban, ami maga volt a borzalom. Tanyasi szülők gyermeke volt, az első háború utáni első korosztályból, akit Rákosi kitanított, és amikor jött a labárpótlék témája, édesanyám odavette, hogy ne kelljen a lakás után nagyon sokat fizetni, mert borzasztó kevés volt a fizetése. Tényleg csak azért mentem hozzá, hogy elfelejtsem azt, ami a családommal történt.

Ezzel a házassággal a sorson, a történelmen, az elrontott gyerekkoromon akartam bosszút állni, meg valamennyire a származásom ellen is lázadtam. Engem nagyon vallásos zsidónak nevelt a nagymama. Most, hogy a belvárosi nagy lakást végül én hagytam ott, és minden a férjemre maradt, csak hogy megszabaduljak tőle, hogy vége legyen már annak az áldatlan állapotnak, hogy közös konyhát és közös fürdőszobát kell használni valakivel, akitől már tíz éve elváltam; és beköltöztem a hetedik kerületbe, a Csikágóba, közel a Bethlen téri templomhoz, ennek egyetlen pozitívuma az lett, hogy elkezdtem ott járni egy klubba, ahol megismertem a mostani élettársamat, esetleg, elképzelhető, talán, hogy a leendő férjemet, és abban a templomban végre nyugodalmat találtam, és visszatértem a valláshoz.

Az én férjem, ez a tanyasi parasztyerek, párttitkár és munkásőr volt az átkosban, kihasználta annak a rendszernek az összes lehetőségét, ami a hozzá hasonló káderek számára csak elképzelhető volt. Talán azért is mentem hozzá feleségül, mert súlyos beszédhibás volt. Dadogott, nem tudta magát kifejezni, csak akkor, amikor testileg bántalmazta azt, aki a közelében volt. Előfordult, hogy a munkatársait is. És mivel magas munkásórrangban volt, abban a rendszerben az erőszakot jó pontnak vették. Mondom az apósomnak, vagyis akkor még nem volt az apósom, mert nem voltunk összeházasodva, hogy Feri bácsi, én zsidó vagyok. Azt mondja, kislányom, nem baj, én pedig vörös katona voltam – pedig analfabéta volt –, Gyulával ti boldog pár lesztok, kényeztetitek egymást, és nagyon szép gyerekeitek lesznek. A gyerekeim egyébként jól sikerültek, a belvárosi luxuslakás pedig úgy le van rombolódva, hogy a Jóska fiam szerint a KÖJÁL-t akarták kihívni, mert teljesen a feje tetején áll minden, szörnyű kosz meg rendetlenség van. Na most, mivel a Gyula a borzasztó dadogása miatt nem tudta magát kifejezni, nem maradt más lehetősége, csak az, hogy mindenkit ütött. Ütött engem is, amikor csak tudott, de amit végképp nem tudok neki megbocsátani, hogy két másik embert is megütött, akik nagyon közel voltak hozzám, s én nem tudtam középük állni. Az egyik, akit helyettem megütött, az édesanyám volt, amikor az azt mondta neki, hogy Gyula, de hát magának mi fedelet, lakást adtunk, ne üsse a Dórát, üssön meg engem! – és erre, durr, lekent neki egy akkora pofont, hogy az édesanyám összeesett. És emellett megütötte azt az egyetlen férfit is, akit én egyedül az életben, még ha nagyon rövid ideig is, de igazán szerettem: a Tibor nevű második férjemet.

A misztikum határozta meg az életemet, plusz a szembaleset. Amikor ezerkilencszázhetvennégyben a Józsika megbetegedett, és otthon kellett, hogy maradjak vele, nem tudtam éjszakázást sem vállalni, a Józsika annyira lázas volt. Elkísértem a gyereket a körzeti orvoshoz, de úgy fáj a fejem, hogy majdnem elájultam. Ott, hátul, a koponyám. A körzeti orvos engem is megnézett, és azt mondta, hogy húha, magának sürgősen el kell mennie a szemklinikára, mert lehet, hogy glaukómája van, tehát a sérült szememen egy úgynevezett másodlagos glaukóma. Ezzel korábban is számoltak, de mégsem mondták meg nekem. A szemklinikán aztán kiderült, hogy a körzeti orvosnak igaza volt. Elmagyarázták, hogy ezentúl rendszeresen nyomásmérésre kell járnom, nem emelhetek többet három kilónál, bő ruhákban kell járnom, és életem végéig háromóránként a sérült szemembe kétszázalékos Pinocarbint kell csöpögtetnem. Ettől annyira megijedtem, hogy öngyilkosságot követtem el. Így kerültem fel a Hárshegyre, ahol eltöltöttem néhány hetet. De nem voltam súlyos eset, mert már a második vagy harmadik nap leengedtek a konyhába dolgozni. Így merült fel, hogy esetleg skizofréniam van. Hogy van-e vagy nincs, én nem tudom, a munkámat, az életemet el tudom látni, ettől függetlenül azóta is rendszeresen járok idegorvoshoz, annyira rendszeresen, hogy szinte túl jó beteg vagyok.

Ez úgy van, hogy betelefonálok, hogy megyek gyógyszerrel kiírati, a gyógyszerrel felírják, velem senki el nem beszélget, senki meg nem vizsgál, kiadják a gyógyszert, amit én beszedelek, és élem a magam kis életét, és nyaldosom a sebeimet. Az azóta eltelt húsz évben ez a diagnózis engem elkísér, idegrendszert kezelés alatt állok, de nem vagyok biztos benne,

hogyan ez a diagnózis valós. Az elmúlt húsz évben engem ideggyógyorvos nem vizsgált meg. Pedig dolgoztam, gyereket neveltem, háztartást vezettem, kutya nehéz életem volt. Mindenki tudomásul vette, hogy én ideggyógyos vagyok, amikor odamegyek, a nővér csak kiadja az ajtót a gyógyszerrel, ugyanazt, semmit sem változtattak rajta húsz év alatt. Nem beszélgettek el velem, nem kérdezték meg, hogy hogy vagyok, tudomásul vették, hogy élek, megvagyok, tengődök. Ha csak abból indulunk ki, hogy az elmúlt húsz évben mennyit fejlődött az orvostudomány, hogy a pszichológia betört a világba, hogy új terápiák alakultak ki, egyáltalán nem vagyok benne biztos, hogy ma is skizofrének diagnosztizálnának.

Azt, hogy a házasságom nem sikerült, akkor tudtam, amikor a legelső pofont megkaptam. Tudtam, hogy vakvágányra mentem, felmerült bennem, hogy talán soha nem kellett volna férjhez mennem ezzel a múlttal, édesanyám is tovább élhetett volna, ha nem lett volna ilyen átkozottul rossz a légkör a régi belvárosi lakásban. Próbáltam a gyerekeimben megtalálni a jövőt. Két fiam van, mindkettőt császárral szültem, a Gyula nevű fiam, meg a Jóska fiam. Nagyon furcsán váltunk el végül, megosztották a lakást és a gyerekeket, aminek az lett az eredménye, hogy a kisebbik fiam maradt velem a nagy lakásban egy közös szobában. A férjem az egész hatalmas lakásban minden ajtót bezárt, és én egyetlen szobába zsúfolódva laktam a Jóska fiammal. És sajnos a rendőrséggel is volt dolgom, amikor az egyik szobát ki kellett üríteni, mert kilakoltatást hajtatott végre a bíróság, hogy a gyerek kikerüljön az én szobámból, hiszen én fiatal nő voltam, ő pedig serdülő gyermek, és így képtelenek voltunk normális életet élni, mert mind a ketten be voltunk zsúfolva egy szobába.

Egyszer, ezerkilencszáznyolcvanháromban, ősszel, megint borzalmas verekedés volt nálunk. Éjszaka fél tizenegyor az uram elkezdett üvöltöni, hogy ha nem takarodok el azonnal, agyonüti a gyerekeket. Erre én lerohantam a sarki presszóba egy szál ruhában, pénz nélkül, és akkor odajött hozzám egy férfi. Azt mondta, hogy maga ki van otthonról rúgva? Mondom, igen, ki vagyok. Gyönyörű szép, magas, fekete, zsidó férfi volt. Azt mondja, elviszem magát egy szállodába, beszéljünk. Utána két hétig nagyon boldog voltam vele, de aztán eltűnt, és egy nem éppen szabad helyről jelentkezett. Lecsukták ugyanis. Boldog negyven évet ígért nekem, azt mondta, hogy a kisebbik fiamat is magammal vihetem, de aztán kiderült, hogy a múltjával elszámolnivalója van. De én őt vállaltam, így is, olyannyira vállaltam, hogy hozzámentem feleségül, egészen furcsa körülmények között. Az ötödik kerületi anyakönyvvezető előtt kötöttük meg a házasságot, de nem az anyakönyvi hivatalban, hanem a Markó utcai börtönben. A kollégáim, a főnököm, mind eljöttek, és nagyon boldogok voltak – velem együtt.

Ez a második férfi, akihez azért mentem ilyen furcsa körülmények között feleségül, mert a kolléganőim és a főnökeim egyre csak azt hajtogatták nekem, hogy addig menjek hozzá, ameddig lakat alatt van, és én vagyok a menyasszony, addig biztosan nem szívódik föl, mert hogyha ismét szabadlábon lesz, akkor nem biztos, hogy engem fog elvenni. De ha már elvett, ha másért nem, hát akkor hálából mellettem marad. Két év múlva jött ki a börtönből, s akkor két gyönyörű napot töltöttünk együtt. Aztán eltűnt. Sohasem láttam többé. Két napig tartott a házasságom. És amikor már újabb két év is eltelt, és semmi hírt nem hallottam felőle, beadtam a válást, kimondták a válást, aminek most látom a kárát, hogyha esetleg, ne adj' isten, ismét házasságot akarnék kötni, a válóperi iratban szerepel, hogy hol kötötték a házasságot, holott nekem azt ígérték, hogy ennek nyoma sem lesz. Pedig ha pár napot várok, megtudhattam volna, hogy a Tibor tragikus körülmények között elhunyt. Három nappal azután, hogy kimondták a válást. Vezetett egy autóban, és nekiment egy fának. Ő volt a második kapcsolatom.

Aztán volt egy harmadik kapcsolatom, akivel nem kötöttem házasságot, de kilenc évig éltem vele. Ő viszont alkoholista volt és tengerészkapitány. Amikor józan volt, a munkáját tökéletesen ellátta, több nyelvet beszélt, nagy tudású ember volt. Nem volt zsidó. Jegygyü-

rút tőle is kaptam, ő is el akart venni feleségül, de én nem mentem hozzá, mert a nagymámától megtanultam, hogy alkoholistával nem szabad összeházasodni. Nagyon művelt volt, és jobban szeretett engem, mint én őt, de én belemenekültem az ő világába, belemenekültem abba, amit ő tudott nekem nyújtani, amire azért is szükség volt, mert át tudtam menni hozzá aludni, és a Jóska fiamat legalább addig nem zavartam, akivel egy szobába voltunk összezsúfolva. Én elfogadtam, amit ő tudott adni, az úgynevezett francia összkomfortot, a szoba-konyha-mosdófülkét, ami neki volt. Az ő családjában rendkívül sok volt az öngyilkosság, az édesanyja is öngyilkos lett, az öccse is öngyilkos lett, az apja is öngyilkos lett. Ő sem élte meg az ötvenedik évét, nem sokkal előtte ő is öngyilkos lett.

Nemrég az Istvántól is kaptam egy jegygyűrűt, komolyan veszi a házasságot, gyakorlatilag ez már a negyedik jegygyűrű, amit életemben kapok, és mégis magányos vagyok. Félek, hogy ebből a házasságból sem lesz semmi. Az Istvánban nagyon megfogott, hogy én apát látok benne, ő pedig az édesanyját látja énbennem, pedig az ő édesanyja harmincnégy kiló volt, kicsi, alacsony asszony. Mindketten a holocaust késői áldozatai vagyunk. Most kaptam a klubban egy kazettát, amin héber betűk vannak, és nekem beugrott, gyerekkoromban én ezt mind olvastam. Például amikor a múltkor az István megkért engem, hogy főzzek neki macesz-gombóclevest, akkor én meg tudtam főzni, pedig harminc évig nem főztem. Most, hogy kórházban van, egyébként ő már három vagy négy éve kitart mellettem, pedig rossz, gyenge fizikumú, beteg emberke, most nekem kell őt segítenem, mert most ő van lerobbanva, megkért, hogy főzzek főzeléket, és én nem tudom, hogy hogy jutott eszembe, úgy főztem a főzeléket, hogy beletettem a zöldséget, a végén nem rántottam be, hanem tojással bekevertem, elsírta magát, hogy ilyet, amióta az édesanyja meghalt, nem evett. Valahol nekem ezt tanították, valahol én ezt tudat alatt meg tudom csinálni, pedig hosszú éveken keresztül nem gyakoroltam, hogyan kell egy jó zsidó konyhát ellátni.

A negyedik kapcsolatomban az István. Vele abban a Bethlen téri templomban ismerkedtem meg, ahová még korábban kezdtem el járni. Egyébként én a nagy pártidőkben sem tagadtam meg a vallásomat, nagy ünnepekkor lementem a templomba, és tudom, hogy hogy kell egy templomban viselkedni, csak a héber írást felejtettem el. Az első házasságom alatt is bementem a templomba, ami úgy nézett ki, hogy elmentem szombaton bevásárolni a Hunyadi téri piacra, a Rózsi nénire hagytam a csomagomat, felszaladtam egy pár percre a templomba, hogy megkönnyebbüljek; a mai napig is a Hunyadi téri templomban vannak azok az imakönyvek, amiket a Farkas Gyula nem dobott be a tűzbe. Az nagyon érdekes, hogy amikor borzalmasan összevesztünk, akkor ő mindig úgy állt bosszút, hogy valami emlékemet bedobott a tűzbe. Többek között nagyon drága aranyozott imakönyvek is így égtek el. Egyetlen imakönyvem maradt. Ez egy hófehér imakönyv. Édesanyámé volt, tele van rejtjelekkel, több mint százéves imakönyv, és tele van azzal, hogy kit melyik sírboltban mikor és hol temettek el, de ott meg van szakadva, hogy édesanyám beírta, Dórika, nagyika. Tele van rejtjelekkel, telefonszámokkal; a szeretetkórházban próbáltuk megfejteni a rejtvényt a Schatz Aranka nénivel, a szeretetkórházban ismert fel például a templomszolga felesége, hogy csak nem a dr. Binder Vilmosnak vagyok az unokahúga, aki tényleg gyógyította a betegeteket és nem fogadott el a szegényektől pénzt. Mondom, hogy de, igen.

Az Istvánnal a kapcsolatunk teljesen plátóinak indult. Ő a negyedik férfi az életemben. Sajnos nem férfi. Olyan, mint egy gyermek. Bennem az édesanyját látja, az egész életét édesanyja ápolásával, egymás pátyolgatásával töltötték, tegnap is kint voltunk a temetőben, és borzalmas állapotban találtuk mind a két sírt. Az életnek a véletlen ajándéka, vagy nem is tudom, hogy nevezzem, hogy az ő édesanyjának és az én édesanyámnak a sírja majdnem teljesen egymás mellett van. Istvánnal találkozhattam volna a templomon kívül a klubban, találkozhattam volna a temetőben, találkozhattam volna a Bálint Házban is. Nem tudom, mi lesz belőle, ő, aki harminc éve teljesen egyedül él, megkérte a kezemet, de félek ettől a há-

zasságtól, mert akkor nem tudom, hogy számoljak el a múltammal, azzal, hogy nekem volt egy második férjem is, és az a kapcsolat egyszer tartott két hétig, egyszer pedig két napig. Ezt tudja, csak azt nem, hogy az esküvő egy kicsit furcsa körülmények között zajlott. Nem tudom, hogy ezt hogy közöljem vele. Jelenleg nagyon rossz az idegállapota, most is nappali kórházban van, s tudom, hogy helyt kell állnom. Egy biztos, hogy életem végéig kitartok mellette, csak az nem biztos, hogy hozzámegeyek feleségül.

Gyerekkoromban elhatároztam, hogy amennyiben a szememmel történik valami, öngyilkos leszek. És amikor a glaukómámat megállapították, ez nekem beugrott, az is csak azért, mert borzalmasan megijedtem, hogy nem leszek képes helytállni, hiszen nekem három emberről kellett gondoskodnom, a beteg édesanyámról és a két gyermekemről. A nagymama belém nevelte, hogy mindig helyt kell állni. Erre egy példát tudok mondani, hogy én abszolút balkezes vagyok, és szinte belém szuggerálta, hogy jól kell tanulnod, helyt kell állnod, mert tartozol édesapád emlékének annyival, hogy neked mindig elsőnek kell lenni, mindenki felett kell lenni, hogy így adózzál édesapád emlékének, aki nagyon jó ember volt.

A Gyula fiam, akit szintén császárral szültem, rám hasonlít, őt az apja nevelte fel. Nevelte fel? Tizenhat éves volt, amikor a válást kimondták, gyakorlatilag már félig felnőtt volt. Gyerekkorában megvert engem a Farkas, hogy vigyem el a gyereket gyerekorvoshoz, mert olyan ideges és mély a hangja. Elvittem a doktor nénihez, aki azt mondta, hogy anyuka, a fiának azért mély a hangja, mert hasonlít a magáéhoz, és ha a gyerek ideges, akkor adjon a férjének idegcsillapítót. A gyerekeim nem vallásosak, amikor a nagyobbik fiam kifogott egy sváb lányt, legalább jó keverékek az unokáim, megkérdezte, meg van-e keresztelve. Mondom, igen fiam, meg vagy keresztelve reformátusnak, a Kálvin téri templomban lettél megkeresztelve. Bekérte a keresztlevelét, és a nagy katolikus esküvőn már mint református szerepelt. A menyem, aki most már doktorátust is szerzett magának, a gyerekeit vallásosnak, katolikusnak neveli, de a kisebbik fiam nem tartja a vallást, és a jövődöbelije, illetve élettársa, akivel együtt él, szintén nem vallásos. Mind a két gyerek meg van keresztelve reformátusnak.

A múltkor egy szörnyű ostobaságot csináltam. Elmentem egy turkálóba, és mire észbe kaptam, vettem ezeröttszáz forintért egy zsák babaruhát. Amikor hazamentem, letettem a csomagot a szoba közepére, és akkor jöttem rá, hogy nem tudom, miért vettem meg. Az unokám már iskolás, rá se megy. Ott álltam azzal a rengeteg babaruhával, s nem tudtam, mit tegyek velük. Kidobni sajnáltam őket, de úgy szégyelltem magam, s ezért a fiamnak sem mertem megmondani. Inkább eldugtam. Azóta is ott áll a spájzban.

A nagy ünnepekkor találkozunk. Amióta otthagytuk a belvárosi lakást, a Jóska fiam arra kért, hogy akármilyen kicsi és akármilyen rossz környéken van is az a lakás, ahol most én lakom, vigyem magammal addig, amíg befejezi a tanulmányait, mert a belvárosi lakásban olyan áldatlanok a körülmények, hogy nem tudott tanulni. A nagyobbik fiam ott maradt a régi lakásban, de két hónap után az apja kirúgta. Mind a két fiam jó módban él, a nagyobbik fiam közgazdász, házat épített magának, iskolás gyereke van, mobiltelefonja, családi háza, feleségének autója, neki autója, felesége orvos. A kisebbik fiam a választottját ott ismerte meg az ő környezetükben, az is orvos lesz, majd ha végez, vagy már talán az is. A kisebbik fiam elvégezte a jogi egyetemét, jelenleg is valami továbbképzésre jár este, meg van egy számítógépes vállalkozása is. Nem hiszem, hogy egyhamar meg fognak házasodni, mert a jövődöbelijét felvették egy ilyen doktori ösztöndíjra három évre, és nem hiszem, hogy házasságban fognak élni, mert a kislány nagyon ambiciózus, és még inkább tanulni akar. Mind a két fiának rendezett családi körülményei vannak, nem nagyon szoktak engem meglátogatni, és egy picit bolondnak is tartanak. De azt mondta a fiam, hogy muter, ha bármikor szükségem van rád, emeld fel a telefont, és ott vagyok. Amikor legutóbb bekerültem a kórházba, annyit mondtam, hogy fiam, szükségem van rád. Félórán belül a gyerek tudta, hogy hol

keressen meg. Születésnapomkor meglátogatnak, karácsonykor összejövünk. Amióta elköltöztem a Belvárosból, azóta a fiaimmal a kapcsolat ritka, de rendezett.

Amikor átkerültünk a csikágói lakásba a Jóska fiammal, a Gyula fiam feljött hozzám és azt mondta, muter, szeretném megtudni, hogy mi a te betegséged, mert nősülni akarok, hogy lesz-e ennek következménye esetleg a gyerekeimmel kapcsolatban. Valamit hallott az apjától. Nem tudom, mondtam, nyugodtan megnősülhetsz, semmiféle olyan betegségem nincs, amit a gyerekeid örökölhetnek. Amit örökölhetnek, az az apátoknak a beszédhibája, amit a kis unokám örökölt is. Nem nagyon ismerik az élettörténetemet. Azt azért tudják, hogy járok a zsinagógába. Volt egy tél, amikor nagyon beteg voltam, borzalmas nagy tél volt, és édesanyám halála után én naponta kimentem a temetőbe. A Jóska fiamat, aki velem egy szobában volt, kivittem a temetőbe, és megmutattam neki, hol van a nagymamája eltemetve. Ami nekem nagyon fáj, hogy amikor a temetés volt, akkor az uram megtiltotta, hogy a gyerekek a temetésen részt vegyenek. De azt tudják, hogy zsidó vagyok, és azt is tudják, hogy ha ne adj' isten velem történik valami, akkor szeretnék édesanyám sírjában nyugodni. A sírom elő van készítve, a nevem is rajta van, az összes mártíromnak a neve is rajta van, s úgy végződik, hogy születtem én, ezerkilencszáznegyvennégyben. De nem adom fel, még szeretnék pár évig élni.

Sokszor eszembe jut, hogy milyen kár, hogy így alakult az élet, s hogy inkább haltam volna meg én mint csecsemő, és maradtak volna életben a szüleim, és fogamzott volna nekik a háború után új gyerekek, és ez a gyerek akkor továbbvihette volna a családot. Sokszor fölmerül bennem, főleg télen, hogy milyen kár, hogy én maradtam életben és nem az édesapám. Amikor nagyon el vagyok keseredve, próbálok magamnak olyan elfoglaltságot találni, hogy másokon segítsék, elfelejtssem azt, ami nekem fáj. És amitől én félek, az a tél. Édesanyám, ezt szintén a Schatz Aranka néni mesélte, akivel véletlenül egymás mellett feküdtünk a szeretetkórházban, tizedelésen vett részt negyvennégy decemberében. Kilenc hónapos terhesen ott állt a sorban, én a hasában, és a kilencedik volt. Minden tizedik asszonyt lelőtték, bele a Dunába. Tehát az, hogy én beteg vagyok, s hogy egyáltalán, a tél nekem ilyen nehéz, az azért van így, mert az én édesanyám terhesen borzalmas időszakot élhetett át azon a nehéz, ezerkilencszáznegyvennégyes télen.

Most boldog vagyok és kiegyensúlyozott, és sokat köszönhetek annak a férfinak, akivel most élek, és nagyon remélem, hogy esetleg ezt az évet végre megúszom kórház nélkül. Tudom, hogy mire kell vigyáznom, tudom, hogy mit nem szabad elkövetnem, mit kell elkerülnöm, és próbálok magam úgy lekötni, hogy minél kevesebb idő maradjon a gondolkodásra. Nagyon sokat szoktam imádkozni, félttem ezt a kis lakást, amit a nagy lakás helyett kaptam, mert azt otthagytam annak az embernek, hogy végre megszabaduljak tőle. Félek a környéktől, de tudom, hogy nem szabad félnem, mert most már századvéget írunk, és nem ismétlődhet meg az, ami egykoron történt. És még a mai napig sem értem, jó, én csecsemő voltam akkor, de hogy miért nem védekeztek? Miért nem mondták azt, hogy nem? Miért hagyták magukat elhurcolni diplomás, értelmes emberek ugyanúgy, mint az egyszerű szatócsok, parasztok, földművelők, boltosok? De most már századvégét írunk, és tudom, hogy ha van is antiszemitizmus, ha néha még mondják is a trolin, hogy te büdös zsidó, ugyanaz még egyszer nem ismétlődhet meg. Megtanultam a sorsommal együtt élni, a múlttal együtt élni. Csak egyet nem tudok, munkát találni, mert a mai világban mindenütt csak a fiatalokat részesítik előnyben, és hiába beszélek én jól több nyelven is, már nem kellek senkinek. Ezért most megpróbálok magam egy másik munkaterületre átirányítani: elvégeztem egy házi beteggondozó tanfolyamot, természetesen kitűnő eredménnyel, hátha később ebből tudok magamnak egy kis hasznot kovácsolni. Annyit mindenesetre elértem, hogy azt az embert, akivel most együtt élek, tudom ápolni, tudom segíteni a betegségében.

Budapest, 1998. október